

EXAMENSARBETE

Hösten 2006

Lärarytbildningen

Barn i behov av särskilt stöd

– Vilka är de? En studie i förskolan.

Författare

Sara Krondahl

Handledare

Daniel Östlund

www.hkr.se

Barn i behov av särskilt stöd

– Vilka är de? En studie i förskolan.

Abstract

Syfte med föreliggande arbete är att undersöka vilka barn det är som anses ha behov av särskilt stöd. Litteraturgenomgången tar upp relevanta litteratur som specialpedagogik, särskilda behov i förskolan m.m. Studien tar även upp vad det står i skollagen och i läroplanerna om barn i behov av särskilt stöd. Jag har valt att använda mig av intervjuer med pedagoger i förskolan för att undersöka vilka barn som pedagogerna anser är barn i behov av särskilt stöd, samt vilket stöd som ges till barnen. Intervjuerna genomfördes efter en semistrukturerad modell. Jag skickade ut en postenkät den jag skickade ut den till 6 olika förskolor i nordvästra Skåne. I diskussionen dras slutsatsen att alla barn någon gång är i behov av särskilt stöd och att alla barn ska få det stöd de behöver under den perioden oavsett om det är ett kortvarigt eller ett varaktigt svårighet. Slutsats är att alla barn ska ha samma rättigheter att får stöd och hjälp oavsett svårighet.

Ämnesord: Barn i behov av särskilt stöd, förskola och specialpedagogik

INNEHÅLL

1. Bakgrund	5
1.1. Inledning	5
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställning	6
1.4 Arbetets upplägg	6
2. Litteraturbearbetning	8
2.1 Tidigare forskning	8
2.2 Förskolans förändring	10
2.2.1 Barnkrubban	10
2.2.2 Kindergarten	11
2.2.3 Storbarnkammaren	12
2.2.4 Läroplan i förskolan	12
2.2.5 Max taxa (1999-2003)	12
2.3 Special pedagogik	13
2.4 Åtgärdsprogram	14
2.5 Särskilda behov i förskolan	16
2.5.1 Barn som far illa	19
2.5.2 Barn med funktionshinder	20
2.5.3 Utvecklingsstört barn	20
2.5.4 Barn inom det autistismspektrat	21
2.6 Salamancadeklarationen	22
2.7 Teoretisk precisering	24
3. Metod	26
3.1 Val av undersökningsmetod	26
3.2 Urval och Genomförande	26
3.3 Etiska övervägande	27
3.4 Bearbetning	28
3.5 Metoddiskussion	28
4. Sammanfattning av intervjuerna	30

4.1 Resultat av intervjuerna	32
4.2 Analys av intervjuerna	33
5. Enkät undersökning	33
5.1 Analys av enkäten	34
6. Diskussion	35
6.1 Till fortsatt forskning	38
7. Sammanfattning	39
8. Referenslista	41

1. Bakgrund

Jag går min sista termin (7) på lärarutbildningen med inriktning Lek- Utveckling och Lärande på Kristianstads Högskola. I min specialisering läste jag pedagogisk mångfald och där handlade mycket av innehållet om barn i behov av särskilt stöd. Detta gjorde att jag fick idén till mitt arbete.

1.1 Inledning

I bemötandet med barn med särskilt stöd behövs det att du som pedagog har en empatisk förmåga. Att man som pedagog förstår utan att bemöta eller värdera barnets känslor och att låta förståelsen vara vägledande i kontakten med barnet (Kinge, 2000). Barn i behov av särskilt stöd finns även i förskolan, därför tycker jag att det är viktigt att jag som pedagog ser, förstår och handlar i ett tidigt skede när barnet är litet, för att barnet ska få hjälp så tidigt som möjligt. Drugil, (2003) skriver att det är lättare att hjälpa små barn som har svårigheterna än stora barn som har haft svårigheterna en längre tid genom att man i ett tidigt stadium ingriper. Barn i behov av särskilt stöd har ofta svårigheter att komma in i gemenskap, då den sociala kompetensen är viktig. I Lpfö 98 står det; ”alla barn skall få erfara den tillfredsställelse det ger att få göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig vara en tillgång i gruppen” (Läraryrket, sidan 10).

Larsson- Swärd (1999) menar att målen är desamma för alla barn i förskolan. Barnen ska vistas i en pedagogisk miljö som lockar till kunskap och personlig utveckling hos varje enskilt barn. Gemenskapen med andra barn och vuxna är speciellt viktigt för barn i behov av särskilt stöd. Socialstyrelsen 1991:1 påpekar att alla barn har rätt att vistas inom barnomsorgen oavsett om de har ett avvikande beteende eller ett handikapp. Barnomsorgen måste få till olika resurser för att kunna möta barnens behov och kunna skapa goda förutsättningar (Egidius, 2001). I Lpfö 98 står det; ”Den pedagogiska verksamheten skall anpassas till alla barn i förskolan. Barn med tillfälliga eller varaktiga behov som behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar”. Även Salamancadeklarationen (2001) var inne på samma spår när de gav ut sin handlingsplan till, i första hand regeringen, som i sin tur ger förslag, till lärarutbildningar, kommuner och dess skolor, på olika sätt de kan arbeta på så att barn med särskilda behov får dessa behov tillgodosedda, oavsett vilka behov det handlar om.

I skollagen står det; i kap. allmänna föreskrifter; 9 § ”Barn som av fysiska eller psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd skall anvisas till plats i förskolan, fritidshem eller integrerad skolbarnsomsorg, om inte barnens behov av sådant tillgodoses på något annat sätt”. Skollagen 3 § ”Förskoleverksamhetens uppgift är att genom pedagogisk verksamhet erbjuda barn fostran och omvårdnad. För ett bedrivande av förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg skall det finnas personal med sådan utbildning eller erfarenhet att barnets behov av omsorg och en god pedagogisk verksamhet kan tillgodoses. Barngrupperna skall ha en lämplig sammansättning och storlek. Lokalerna skall vara ändamålsenliga.”

Jag har valt att skriva om barn i behov av särskilt stöd för att jag tycker att det är viktigt ämne och som jag tycker skulle vara en större del av Au (Allmänna utbildningsområdet). Det är ett ämne som alla pedagoger bör ha grundläggande kunskaper i för att kunna ge alla barn det stöd och hjälp de behöver i sin utveckling. Jag skriver detta arbete för att få mer information kring barn i behov av särskilt stöd för att jag ska kunna möta dessa barn på bästa sätt.

1.2 Syfte

Syfte med föreliggande arbete är att undersöka vilka barn det är som anses ha behov av särskilt stöd.

1.3 Frågeställning:

- Vilka barn anser pedagoger ha behov av särskilt stöd?
- Får pedagogerna något stöd i sitt arbete med barn i behov av särskilt stöd?

1.4 Arbetets upplägg

Arbetet är upplagt på följande vis;

Först kommer en litteraturgenomgång där det inledande avsnittet handlar om Specialpedagogik och särskilt stöd och åtgärdsprogram och särskilda behov i förskolan. Sedan kommer ett stycke om Salamancadeklarationen. Därefter följer metod, efter det så kommer en sammanställning av enkätundersökning och intervjusammanfattning. Arbetet avslutas med en diskussion och en sammanfattning som visar vad jag har kommit fram till.

2. Litteraturbearbetning

I litteraturgenomgången kommer jag att ta upp hur specialpedagogiken skiljer sig från pedagogiken och beskriva vad specialpedagogiken är. Därefter kommer det ett stycke om förskolan historik, där vägen fram till dagens förskola beskrivs. Att ta med förskolans historik anser jag vara väsentligt för att förstå de tankar vi har kring våra barn och vår barnomsorg i dag. Till det har även ett stycke om dagens maxtaxa i förskolan lagts in. Detta gör jag för att visa på konsekvenserna som blev till följd av att förskoleavgifterna sänktes och för att kompensera det sparade man pengar genom att göra större barngrupper i förhållande till personalstyrkan. Större barngrupper innebar mindre tid till varje barn, vilket i sin tur kan leda till att man kanske missar ett barn som behöver lite extra stöds. Eller att personalen väljer att blunda för svårigheten, för att det inte finns pengar och resurser och framför allt är det tidskrävande. Avsnittet därefter handlar om särskilt stöd i förskolan och efter det åtgärdsprogram i förskolan. Där tas det upp att förskolan inte har några krav på sig att utforma åtgärdsprogram. Det tas även upp att förskolan ska, i den mån den kan, ta emot barn med särskilda behov. Det finns många deklARATIONER och andra skrifter om hur man ska inkludera barn i behov av särskilt stöd i den vardagliga verksamheten, jag har valt Salamancadeklarationen för att jag tycker att den tar upp viktiga saker. Litteraturdelen avslutas med olika teorier kring barns utveckling.

2.1 Tidigare forskning

2006 kom studien ut "Bara man ser till barnens bästa" En studie av lärares yrkesetniska övervägande i en skola för alla (Tornberg, Gunbritt, "Bara man ser till barnens bästa" (<http://www.sit.se/print/Specialpedagogik/Forskning+och+utveckling>).

I fokus för studien står problematiken kring hur lärare ser på och upplever sin professionella uppgift att bemöta alla barn på samma sätt. Detta oavsett vad barnet har för behov, förmågor och bakgrund. Läroplanens och andra styrdokuments riktlinjer om "en skola för alla". I avhandlingen undersöks och diskuterats denna officiella accepterande värdegrund som professionell etik i specialpedagogisk verksamhet. Det empiriska dataunderlaget ledde till samtal i tolv grupper av skolledare och lärare med erfarenhet från undervisning i förskola och grundskola. Samtalen och diskussioner skulle leda till lösning på uppiktade problem som presenterades för grupperna. Gruppsamtalen analyserades med hjälp av begrepp från social representationsteori. Avslutningsvis dras slutsats som poängterar vikten av särskild uppmärksamhet på lärarens professionella kompetens på etikområdet i all sin enkelhet (Tronberg, 2006)

2001 skickades det ut en enkät av Tideman m.fl. (2004) ut till 109 grundskolor (inkl särskolor) i hela landet. Undersökningen huvudsakliga syfte är att fördjupa kunskapen om olika skolaktörers uppfattning om varför- och hur- elever definieras som avvikande och hur undervisningen för dessa elever ska utformas på bästa sätt. När skolledarna ombedes att bedömas hur stor del av antalet eleverna som ses vara i behov av särskilt stöd blev medelvärdet 18 % (med variation från 6 till 80 %). När skolledarna uppskattar hur stor andel av de eleverna som behöver stöd, som också får det som de behöver blev svaret 44 % får detta, (med variation från 2 till 100 %). Det innebär att mer än hälften inte får det stöd som de behöver.

På frågan om vilka faktorer som skolledarna tror kan ligga bakom eller vara orsak till elevers skolsvårigheter är svaren följande

78 % (50 av 64) anger att elever svårigheter kan förklaras med biologiska orsaker (med föda eller som följd av sjukdom, hjärnskador etc.)

76 % (49 av 64) anser att sociala orsaker (som svåra sociala situationer, bristande stöd hemifrån ligger bakom)

67% (43 av 64) att problemet kan anses orsakade av skolrelaterade faktorer, (så som bristande resurser, otillräcklig kompetens) medan

12 % anger andra troliga förklaringar som t.ex. språksvårigheter och psykologiska svårigheter.

Många av skolledarna är överens om att det är fler än en faktor som ligger bakom elevens svårigheter. Syftet med studien var den utbildningspolitiska visionen om att skapa "En skola för alla". För de elever som i dag räknas som barn i behov av särskilt stöd skulle ett förverkligande av den visionen kunna innebära att även de, som andra ses som avvikande, skulle kunna ses som och utgöra en resurs i skolan. Genom en gemensam skoldag för alla barn skulle den grundläggande idén om alla människors värde få ett konkret uttryck. Uppfattningen om att människors olikheter är en tillgång i stället för svårigheter, dvs. hyllandet av mångfald, skulle bli en ledande princip i undervisningen. (Tideman, 2004)

I skoldebatten har under de senaste åren förts en diskussion om i fall andel elever i behov av särskilt stöd har förändrats. Skolledarna svarade på följande sätt när det gäller om andel elever i behov av särskilt stöd enligt deras bedömning under de senaste 10 åren:

Ökat kraftigt 44,3 %

Ökat något 47,5%

Oförändrat 3,3 %

Kan ej bedöma 4,9%

Samanlagt tycker 91,8 % att andelen elever i behov av särskilt stöd ökat de senaste 10 åren. När det gäller vilka faktorer som påverkar denna utveckling är det som framgått ovan främst sociala och biologiska orsaker som skolledarna anger. Många lyfter kommentarer fram en ökad social problematik med svårare familjesituationer, ökad stress, minskat stöd och kontroll hemifrån och kulturella skillnader. Särskilt så lyfter skolledarna fram att för dagens elever är det tuffare och hårdare samhällsklimat som en bidragande faktor.

När enkäten besvarades fanns en diskussion om fördelar och nackdelar med att avskaffa särskolan som egen skolform. Många av skolledarna tycker att man ska bevara särskolan som en egen skolform. 13,5 % förespråkar en avveckling medan 82,7 % ville behålla särskolan 31,8 % tog inte ställning. De som är för avveckling av särskolan menar att en grundskola med tillräcklig kompetens och bra resurser bör kunna fungera för alla elever. Det är undervisningen som ska anpassas efter förutsättningar och behov och inte tvärtom majoriteten, som vill behålla särskolan, menar att särskolans kunskaper, resurser och särskilda elever måste ”skyddas” liksom att alla elever mår bra av för långt gången integrering (Tideman, 2004).

2.2 Förskolans förändring

En förskola kännetecknas av hög legitimitet, kvalitet, tillgänglighet samt låga avgifter. Sverige har allt mer kommit att ses som en självklar del av det moderna välfärdssamhället. Den offentligt finansierade förskoleverksamheten är en relativt ny företeelse och det är inte förrän ganska nyligen som behovstäckningen står i relation till efterfrågan. I dag utnyttjar nästan alla barnfamiljer förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen. Dagens föräldrar litar på att de ska få en förskoleplats till sina barn när de väljer att gå tillbaka till sina arbeten (Regeringskansliet, 2006).

2.2.1 Barnkrubban

Barnomsorg har funnits i Sverige, om än blygsam omfattning, sedan mitten på 1800- talet. Då ändrades samhällssituationen för barnen när befolkningen flyttade från landsbygden in till städerna, för att skaffa sig arbete. Det var dåligt betalt i fabrikerna, detta ledde till att båda föräldrarna och ibland även de äldre barnen fick jobba i fabrikerna. Många av barnen i städerna växte upp tillsammans med de andra barnen i kvarteret, på bakgårdar och gator. Det var många småbarn som var utan tillsyn när föräldrarna jobbade, de passades av äldre syskon

eller tittades till av släktingar eller grannfrun. För att råda bot på detta startades barnkrubban för fattiga arbetande mödrars barn. Det var dock bara en liten del av de utsatta barnen som fick plats på barnkrubborna. Verksamheten var behovsprövad och intyg krävdes från fattigvården. Det första barnkrubban som öppnades 1854 var Kungsholmens barnkrubba i Stockholm. Kungsholmens barnkrubba finns kvar än i dag, och bedrivs som en förskola. Fattigstämpeln fick krubborna dras med ända in på 50-talet. Barnkrubborna var öppna från sju på morgonen till sju på kvällen. Vid behov kunde barn tas om hand även på natten. Inredningen var bristfällig, det var stora barngrupper och personalen saknade ofta utbildning. Barnen fick tre mål mat om dagen. Efter en storstrejk 1909, öppnades fler spädbarnskrubbor, sedan fäder blivit arbetslösa och mödrarna ensamma måste stå för försörjningen. En plats på barnkrubban kunde innebära för en ensamstående mamma att hon slapp lämna ifrån sig sitt barn till fosterhem eller barnhem. Barnkrubborna drevs av stiftelser och kyrkliga församlingar. Verksamheterna finansierades genom donationer, filantropi och kollekt i församlingskyrkan. I början av 1900-talet fanns det omkring 250 stiftelser och föreningar för välgörenhet för barn. (Regeringskansliet, 2006)

2.2.2 Kindergarten

Under samma tid kom en annan verksamhet från Tyskland till Sverige. Det var kindergarten, eller barnträdgården, som den kom att kallas efter Friedrich Fröbels (1782-1852) pedagogiska filosofi om barn som plantor som skulle vårdas och växa i en anpassad miljö. Det tog ett tag innan Kindergarten fick uppmärksamhet i Sverige. Kindergarten var öppen tre till fyra timmar om dagen, den drevs i rent pedagogisk syfte och ofta av privatpersoner. För att finansiera verksamheten tog man en avgift. Barnen som gick på kindergarten kom oftast från välbärgade familjer. Barnträdgården skulle vara ett stöd i hemmets fostran, därför var barnen där bara några timmar om dagen. Vissa pedagogiska utgångspunkter finns kvar än i dag, till exempel lekens betydelse för barnets utveckling och att barnet behöver jobba med olika saker såsom att konstruera och prova sig fram för att lära sig genom egna erfarenheter. Fröbel utarbetade material av sånger och lekar för verksamheten och han ses av många som förskolans grundare. Den första folkbarnträdgården i Sverige inrättades 1904 av de berömda systrarna Ellen och Maria Moberg, som var verksamma vid seminariet i Norrköping som de själva startade. Folkbarnträdgården vände sig till alla, även arbetarbarnen mot en låg avgift eller utan kostnad. Ett syfte var att motverka de växande motsättningarna i samhället och skapa en större harmoni mellan samhällsklasserna (Regeringskansliet, 2006).

2.2.3 Storbarnkammaren

Det var 1932 som debatten om den Svenska förskolan startades på allvar när Alva Myrdal (1902- 1986) införde begreppet ”storbarnkammaren”. Där kunde barn till förvärvsarbetande mammor vara den tid som mammorna jobbade, och övriga barn några timmar om dagen. Alva Myrdal ville få bort fattigstämpeln från barnkrubborna. Verksamheten skulle vara av hög standard och personalen välutbildad. Alva ansåg att småbarnens fostran var allt för auktoritär, både i hemmet och i barnträdgården och i barnkrubborna. Storbarnkammaren skulle vara en oas för barnen i en förövrigt ingen barnvänlig stadsmiljö. Barnomsorgen skulle vara till för alla och ge alla samma utvecklingsmöjligheter. Den skulle dessutom vara kostnadsfri. Hon menade att kommunerna skulle få stadsbidrag av staten för att driva verksamheten och att staten borde vara ansvarig för utbildningen av personalen. Alvas förslag och debattinlägg påverkade utvecklingen. I Stockholm öppnade HSB egna lekstugor för att yrkesarbetande mammor skulle få en trygg och bra omsorg för sina barn (Korpi, 2006).

2.2.4 Läroplan för förskolan

1998 i juni kom det en läroplan för förskolan. BOSK-kommitténs förslag till läroplanen låg nära skolans läroplan. De hade en gemensam värdegrund, struktur och med mål som barnen ska uppnå innan de lämnar förskolan och dels mål att sträva mot som anger inriktningen för förskolans pedagogiska verksamhet. Tanken att en läroplan för förskolan skulle ha mål att uppnå för det enskilda barnets lärande var inte överrensstämmande med förskolepedagogisk tradition och kultur. Läroplanen för förskolan ska endast ha mål för verksamheten att sträva mot. I och med läroplanen så fick förskolan den status av utbildning som den länge strävat mot och det gällde hela förskolan för barn från ett års ålder tills de börjar förskoleklassen, detta är unikt i ett internationellt perspektiv (Korpi, 2006).

2.2.5 Maxtaxa (1999-2003)

”Kan man ha en förskola inom utbildningssystemet som inte alla barn har tillgång till?” (Korpi, 2006 sidan 69) Den här frågan blev i slutet på 1990- talet akut. Avgifterna som nu allt större omfattning var kopplade till barns vistelsetid och föräldrarnas inkomster, hade stigit så mycket att en del av föräldrarna letade efter andra alternativ till barnomsorg. För att få ner kostnaderna, hade kommunerna dessutom bantat ner organisationen vilket ledde till större barngrupper, mindre personal och stramare regler för vilka barn som hade rätt till barnomsorg. Barn till arbetslösa föräldrar miste sin plats i många kommuner och barn till föräldralediga hade det nu ännu svårare att behålla sin plats i förskolan. Kommunerna rensade sin ekonomi

både med höjda kostnader och med sänkt kvalitet. Många av de barn som kanske behövde förskolan mest, fick inte ta del av den. Under den senare delen av 1990- talet började det se ut som om ekonomin var på väg uppåt. Arbetslösheten minskade. Barnfamiljerna var den grupp som blev hårdast drabbad av budgetsaneringen och borde därför först få del av den förbättrade samhällsekonomin, sade regeringen. I augusti 1998 efter det att LO- ekonomer skrivit artikeln *Halvera dagistaxan* i Dagens Nyheter, presenterade Socialdemokraterna i sin valmanifestation ett förslag om maxtaxan och en skyldighet för kommunerna att erbjuda förskoleverksamhet för arbetslösas barn. De gav också löftet om en avgiftsfri förskola för alla barn från fyra års ålder. Redan i den ekonomiska vårpropositionen året därpå fanns det medel avsatta för en reform med maxtaxa och allmän förskola. Den 1 januari 2001 togs det första steget av reformen. Då fick barn till arbetslösa föräldrar rätt till förskoleverksamheten, både att få en plats och behålla den. Ett år senare kom detta även att gälla de barn vars föräldrar var hemma med föräldraförsäkring för vård av annat barn. Den 1 januari 2002 introducerades maxtaxan som var frivillig för kommunerna. Den 1 januari 2003 fastställdes att den allmänna förskolan skulle vara avgiftsfri för alla barn i åldern fyra till fem år. Maxtaxa och allmän avgiftsfri förskola var en stor och viktig förändring, inte bara för barnfamiljernas ekonomi utan även för synen på förskoleverksamheten och skolbarnomsorgen. Genom förändringen blev barnomsorgen på allvar en del av välfärdssamhället, som till låga eller ingen avgift kom alla barn till del (Korpi, 2006).

2.3 Specialpedagogik

Pedagogik som vetenskapsämne innefattar kunskapsområdet specialpedagogik. Specialpedagogik har en väsentlig kort historia medan frågor som rör specialpedagogiken alltid har funnits inom pedagogikämnet. Det har handlat om frågor som särskiljning, individualisering, undervisning, pedagoger och om hur perspektivet har förändrats genom tiderna. Siv Fischbein i Persson (2004) forskare vid Lärarhögskolan i Stockholm, betonar vikten att olika perspektiv och synsätt finns sida vid sida och skriver:

Specialpedagogik får inte bara bli handikappvetenskap respektive utbildningssociologi eller didaktik. Alla delar måste rymmas inom ämnets ramar. Risken är kanske störst att man tappar det sociologiska perspektivet eftersom det psykologiska och individinriktade har varit så dominerande inom specialpedagogiken. En relativ syn på svårigheterna som relaterade till samspelet mellan individ förutsättningar och omgivningskrav gör dock nödvändigt att förena dessa olika

perspektiv. (Persson, 2004, s.21)

På vilket sätt skiljer sig specialpedagogiken från pedagogiken i allmänhet? Att försöka sig på en allmän förklaring av termen specialpedagogik eller specialpedagogiska behov är svårt. Vad Persson (2004) däremot kan fastställa när det gäller dess funktioner är att specialpedagogiska insatser är menade att sättas in där den vanliga pedagogiken inte är tillräcklig. Den specialpedagogiska definitionsfrågan är problematisk ur flera synvinklar. Dels är specialpedagogiken ett *tvärvetenskapligt* kunskapsområde som hämtar sina teorier från områden inom psykologi, sociologi, medicin m.fl. Dels är specialpedagogiken *politiskt normativ* eftersom den handlar om hur samhället och dess befolkning uttrycker människor med avvikelser på olika sätt. Sist men inte minst lika viktigt har specialpedagogiken att uppfylla en mängd funktioner i samhälle och skola, vilka inte alltid är så lätt att uttrycka (Persson, 2004).

Specialpedagogiken har av tradition haft följande generella uppgifter i skolan: Att upptäcka det särartade (diagnostisera, kvalificera, jämföra), att prognostisera enskilda livsöden och kunna motivera till särskilda undervisningsformer. I ”normalpraktiken” kunna normalisera enskilda elever med problem, för att på det viset förebygga framtida avvikelser både på en kollektiv och på individuell nivå. Samt att sörja för ordning i normalundervisningen (Skolverket, 1998).

2.4 Åtgärdsprogram

Förskolan, förskoleklassen, fritidshem och familjedaghemmet inkluderas inte av kravet på åtgärdsprogram. Skolverket har kommit ut med allmänna råd för familjedaghem, fritidshem, öppen fritidverksamhet och öppen förskola. I de allmänna råden rekommenderas att stödinsatser för barn dokumenteras i en individuell plan (IUP). Skolverket menar att det kan vara en utgångspunkt både för uppföljning och utvärdering av insatser och för samtal mellan föräldrar och personal. För förskolan finns det ingen motsvarande rekommendation men enligt Skolverkets erfarenhet, finns det ofta individuella planer eller planer med andra namn inom förskoleverksamheten. Statens institution för handikappfrågor i skolan (SIH), har givit ut en skrift om individuell planering i skolan respektive förskolan. Den kan användas som utgångspunkt för arbete med individuella planer för förskoleverksamheten såsom i skolan. I inledningen till förskolans läroplan står det att läsa att verksamheten skall planeras, genomföras, utvärderas och utvecklas i förhållande till de uppställda målen i läroplanen.

Förskolans pedagogiska verksamhet är en viktig bas för barnets livslånga utveckling. Verksamheten ska därför vara rolig, trygg och lärorik, för alla barn som deltar. Leken är ett viktigt redskap i barnets utveckling. Förskolan ska också vara ett stöd till familjen i deras ansvar för barnets fostran, utveckling och lärande. Det är viktigt att bygga upp en trygg och öppen dialog mellan hemmet och förskolan (Skolverket, 2001).

Barn som är i behov av särskilt stöd ska enligt skollagen tilldelas en plats i förskolan eller fritidshem oavsett föräldrarnas sysselsättning, om inte barnets behov kan tillgodoses på annat sätt. De öppna verksamheterna har begränsade möjligheter att ge barnet det särskilda stöd de behöver, men de har en skyldighet att uppmärksamma svårigheter och behov och medverka till att barnet får stöd. Verksamheterna kan också bidra till att insatser sätts in på ett tidigt stadium innan svårigheten har blivit sämre eller blivit bestående. Begreppet åtgärdsprogram används för att representera den dokumentation och planering som görs för elever i behov av särskilt stöd. Första gången som begreppet åtgärdsprogram förekom i skolsammanhang var i utredningen om skolans inre arbete (SIA) (SOU 1 974,53). Men det var först 1995 som kravet på att åtgärdsprogram skulle sättas upp för elever i behov av särskilt stöd skrevs in i grundskoleförordningen. Det är sedan den 1 juli 2000 en skyldighet att upprätta åtgärdsprogram (a.a.)

Från och med vårterminen 2006 ska alla elever få en individuell utvecklingsplan (IUP) som ska följa dem från förskolan och genom grundskolan. IUP är inte obligatorisk i förskolan utan det är upp till kommunerna att bestämma om förskolorna ska ha IUP eller inte. Vid utvecklingssamtal ska pedagogen i en IUP skriftligen sammanfatta vad som behövs på kort och lång sikt för att eleven ska nå målen i förskolan/skolan. IUP kan även innehålla överenskommelser mellan pedagog, elev och vårdnadshavare. Planen följs upp med jämna mellanrum och utvärderas vid nästa utvecklingssamtal. Syftet med IUP är att de ska stärka uppföljningen för den enskilde eleven i skolan och bidra till att fler når målen. IUP ersätter inte åtgärdsprogrammet. Vissa elever kommer både att ha en IUP och ett åtgärdsprogram. IUP sätts upp i anslutning till utvecklingssamtal och ska sättas upp minst en gång per termin. Åtgärdsprogrammet kan upprättas när som helst under skolåret. Under varje målområde beskrivs vad elever behöver utveckla och förbättra och vilka insatser skolan ska göra för att stimulera och stödja elevers utveckling (Skolverket, 2006).

Conner (1991) kom i en studie fram till att undervisning borde vara att framkalla den potential som varje barn besitter och ger barnen möjlighet att visa vad de kan. För att hjälpa barnet att göra framsteg behöver pedagogen/assistenten information om vad barnet kan, känner igen och förstår. Informationen om barnet kan fås genom att observera barnet i olika lärandemiljöer. Utifrån observationerna kan pedagogen sedan göra en professionell bedömning av barnet och skapa ett ordentligt åtgärdsprogram. Att observera barnet i olika situationer där barnet deltar i olika aktiviteter under några veckor ger mycket informativ information kring barnets lärande (Jones, 2004).

2.5 Särskilda behov i förskolan

Ett tidigt exempel på "special needs" är i Paris i början av 1900-talet, när Itard började arbeta med en "vild" pojke som hade hittats i Avetron i Frankrike. Man antog att han hade blivit uppfostrad av djur, men efter att ha undersökt pojken visade det sig att han var döv.

Sèguin som var Itards lärling, flyttade till USA och jobbade med att identifiera människor med signifikanta svårigheter som kunde ha kommunikationsproblem som minskade deras utveckling och duglighet. De behövde därför inte nödvändigtvis vara dumma eller efterblivna. Det var under 1800-talet som den första offentliga skolan för blinda och döva barn startades och följdes i början av 1900-talet av skolor för "idioter". Genom hela den här historiska perioden var barn med speciella behov mestadels inte accepterade av samhället (Jones, 2004).

För att skilja ut någon som är onormal eller särskild måste det finnas en föreställning om vad som är normalt. Det är så att vi konstruerar verkligheten och dess sociala begrepp om vad som är normalt och inte i det samhälle vi befinner oss i. Det innebär att diagnostisera och problembestämma kommer och går från tid till tid. Det gör att synsättet varierar även inom skolan. Det är oftast i skolan som barns problem blir upptäckta - inte för att barnet nödvändigtvis har problem utan för att skolan vid olika tidpunkter har olika sätt att problembestämma. Dagens syn på elever med eller utan problem är som den alltid varit, motstridig. Å ena sidan pratas det om den offentliga retoriken om "en skola för alla" där alla barn oavsett förmåga, förutsättningar och svårigheter ska vara välkomna. Å andra sidan präglas 1990-talet av ett uppsving för diagnosticering av avvikelser, som sorterar och kategoriserar elever. Detta har blivit synligt i bl.a. den kraftiga ökningen av elever som börjar i särskolan (Tideman, 2002).

Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) har inte hittat ett enda forskningsprojekt eller någon studie som i egentlig mening skulle kunna karakteriseras som en förskolestudie. De menar att forskningen ska vara inriktad på att studera förhållanden och frågeställningar relaterade till den pedagogiska verksamheten i dess naturliga miljöer. De har däremot hittat ett stort antal studier av barn i förskoleåldrarna, men de flesta av dessa är inriktade på speciella individer, träningsprogram eller direkta habiliteringsinsatser riktade mot enskilda barn och eller deras familjer. Dessa studier redovisas allt oftare nu under benämningen "early intervention", vilket tydligt hänvisar till individuella utvecklingsprocesser och familjerelationer. I den mån som förskoleverksamheten berörs, blir det i någon form av "special undervisning" av enskilda barn på särskilda habiliteringscentraler eller på förskolorna av specialister eller något motsvarande (Emanuelsson, Persson & Rosenqvist, 2001).

Barn i behov av särskilt stöd har rätt till en plats i förskolan eller i skolbarnomsorgen, oavsett om föräldrarna jobbar eller studerar. Kommunerna ska inte bara erbjuda en plats utan också en verksamhet av sådan kvalitet att barnets behov av särskilt stöd blir tillgodosett. Till gruppen barn i behov av särskilt stöd räknas såväl barn med funktionshinder eller utvecklingsavvikelse av typ DAMP/ADHD som barn med känslomässiga svårigheter. Även barn som far illa eller lever i socialt utsatta familjer, invandrare och flyktingbarn kan också vara barn i behov av särskilt stöd. Barnomsorgen är ett viktigt samhällsstöd till barnfamiljer, en betydelsefull del av vardagen för både barn och föräldrar. Barnomsorgen ska vara ett stöd i barnets inläring och utveckling (Bergquist, 2003).

Det är många barn idag som integreras med olika handikapp i den vanliga förskoleverksamheten. Förskolelärare och barnskötare är olika förberedda för den här typen av pedagogiskt arbete och för de känslor som barnets handikapp kan medföra. Det kan vara tvivel på sin egen förmåga att stimulera barnet på rätt sätt och att kunna förbereda barnet för skolan och livet. Tvivel på att lyckas få in barnet i gruppgemenskapen eller att på det känslomässiga planet stödja barnet, så att de klarar av misslyckande, samtidigt som de kan göra barnet uppmärksam på vad det kan lyckas med (Bergquist, 1993).

Under förskoleåren är familjen den viktigaste biten för barnets utveckling och arbetet med sociala och emotionella svårigheter. Det är i familjen som problemen först visar sig och ofta är det föräldrarna som tar kontakt med hjälpapparaten. Det är också familjens toleransnivå och relation som avgör vad som ses som svårigheter. De flesta svårigheter som barn har i

förskoleåldern rör mat, sömn, uttömningsfunktioner och aggressionskontroll. Svårigheterna kommer ofta när barnet inte kan hitta en balansgång mellan att vara beroende och oberoende i sin relation till föräldrarna. Beteendesvårigheter kan gå över om barnet utvecklar en större självtillit, blir positivt bemött i sitt sociala beteende och lever i en familj där de känner tillhörighet, värme och sammanhållning. Beteendestörningarna kan bli varaktiga om barnet upplever social isolering, avvisande av sina kompisar och uppvisar ett ”underligt” och oförutsägbart beteende, samt brister i uppmärksamheten. De som arbetar i förskolan kan upptäcka andra svårigheter än föräldrarna, det kan gälla samarbetsvårigheter gentemot andra barn. Svårigheterna kan ses som tillbakadragande och isolering eller ilska och fientlighet. Andledningen till att olika svårigheter kommer till uttryck är att de sociala reglerna skiljer sig åt. I förskolan kommer relationerna till andra barn och anpassningen till de dagliga rutiner att utgöra viktiga teman. (Asmervik, 2001)

De senaste undersökningarna visar att arbetet med att inventera elevers behov är viktigare än tidigare. Det har blivit en större angelägenhet för elevvårdspersonal på skolorna. Rektorer i allmänhet har fått en starkare roll när det gäller vilka resurser som ska prioriteras. Det finns en klar tendens att kommunerna överlåter styrande av resursfördelning till skolorna. Rektorernas förhållningssätt till arbetet med elever i behov av särskilt stöd får olika konsekvenser för eleverna. Under 1990-talet började man använda diagnoser för att få experters bedömning av framför allt elever med dolda funktionsnedsättningar men också för att få ”objektiva” mått på avvikelser. Diagnoser kan sättas av såväl läkare som psykologer, specialpedagoger och av andra specialister. Kravet från föräldrarna att få sina barn diagnostiserade och utreda kan sättas i samband med det ökade intresset för neuropsykiska tillstånd. De elever med diagnoser får först och främst tillgång till de resurser som finns på skolan. Det är oftast en lättnad för föräldrar, elev och lärare när eleven fått en diagnos, genom att den ger en förklaring till elevens beteende som har skapat oro och skuld känslor. Att en elev har fått en diagnostisering innebär inte att de får de resurser de behöver. De får nöja sig med de resurser som finns på skolan och i vissa fall saknas helt de resurser som är rekommenderade. En annan konsekvens kan bli att de så kallade gråzonsbarnen blir utan stöd (Skolverket, 2001).

Att undervisningen på ett eller annat sätt måste stämma överens med barnets utveckling behöver inte i frågasättas, eftersom det både är faktabaserat och flertaligt fastställt. Det är inte viktigt att fastställa att ett barn i en viss ålder kan lära sig att läsa eller att i en viss ålder ha förmågan att lära sig algebra. Konstaterandet av utvecklingsnivån och dess förhållande till

undervisningsmöjligheterna innebär ett väsentligt faktum. Först nyligen har man däremot observerat, att man inte bara kan begränsa sig till att bara fastställa utvecklingsnivån, när man försöker att förklara sambandet mellan utvecklingsprocessen och undervisningsmöjligheterna. Det är minst två områden av barnets utveckling som måste fastställas och som vi måste ha kunskap om för att hitta det rätta förhållandet mellan barnets utvecklingsnivå och möjligheterna att undervisa barnet (Lindqvist, 1999).

Intressant forskning, såväl nationell som internationell, pekar på att de barn som tidigt börjar i förskolan påverkas positivt både vad det gäller deras uppväxtvillkor och utveckling som helhet. Barn som i tidig ålder börjar förskolan klarar sig bättre i grundskolan än de barn som inte gör det. De förkunskaper som barnen har när de börjar i skolan har stor betydelse för deras framgång i skolan. Det finns fortfarande de barn som inte har tillgång till någon förskola. Storstadskommittén har undersökt hur förhållandena är för förskolebarn i storstan. Redovisningen visade att det var betydligt färre barn i utsatta områden som har tillgång till en förskola än andra barn i storstäderna och övrigt i landet. Dessutom är det många kommuner som inte tillåter barn att få vara kvar i förskolan om en förälder är arbetslös eller föräldraledig. I kortsiktiga besparingar utesluter många kommuner helt eller delvis barn till arbetslösa föräldrar från förskolan - något som hårt drabbar invandrarbarn mer än andra, eftersom deras föräldrar är arbetslösa i större utsträckning (Ljunghill, 1999).

2.5.1 Barn som far illa

Vissa barn har under någon gång upplevt svårigheter i hemmet, medan andra konstant. Djupgående brister inom familjen kan aldrig kompenseras genom stimulans och extra omsorg i förskolan, men en bra barnomsorg är för dessa barn ett värdefullt och livsviktigt komplement. Många familjer i dag är små och isolerade. De saknar ofta ett naturligt nätverk av släkt och vänner. Alla barnfamiljer behöver ibland stöd och avlastning för att orka med allt. Särskilt för ensamstående föräldrar kan omsorgen om barnen och långa arbetsdagar bli en omöjlig kombination. Har de dessutom personliga och sociala problem kan livssituationen vara minst sagt svår. För barn som har en kaotisk hemsituation är förskolan en lugn miljö med fasta rutiner, där personalen skapar en värld av lek, social samvaro och inläring. Förskolan kan vara en normalisering för dessa barn även om svårigheterna finns kvar hemma. Personalen blir mycket betydelsefull för barnets utveckling, men samarbetet med hemmet kan vara svårt att balansera. Det är viktigt att personalen inte tar över föräldrarnas roll och förringar deras betydelse. Resultatet kan då bli att föräldrarna känner sig oviktiga och överlåter omsorg – och

fostraransvar på förskolans personal. Det är viktigt att förstå att det är utan tvekan föräldrarna som har den största påverkan på barnet. Man kan försöka att närma sig föräldrarna med förståelse för deras specifika situation och ta in dem i ett gemensamt arbete med barnet. Begreppet *barn som far illa* avser barn som behöver särskilt stöd eller skydd därför att de i sitt hem inte får den omsorg och skydd som varje barn har rätt till (Elsie Edlund i Bergquist, 2003).

2.5.2 Barn med funktionshinder

Barnet med funktionshinder behöver komma till en barngrupp där det finns utrymme och stimulans, dvs. till en barngrupp där de olika utvecklingsnivåerna innebär möjligheten till ett ömsesidigt möte. Personalen i barngruppen behöver ha kunskaper om barnets funktionshinder och vara beredda på att ta in ny kunskap. Det är även viktigt att det finns tillräckligt med personal. Under 90-talet besparades det hårt i förskolorna och det behövdes sannolikt en ansökan om "extra resurser". Hur den högre personaltäteten skulle användas behövde noggrant diskuteras i förväg. Situationen blir av lättförståliga skäl mycket sårbar om en personal knyts till det funktionshindrade barnet och dessa två utgör en grupp i gruppen. De flesta barn kan utveckla sin förmåga till flexibilitet, kontakt och lek i relation till flera vuxna. Fler vuxna i personalgruppen som förstår barnet ökar dess trygghet när förändringar uppstår. Med barnets funktionshinder finns kanske inte möjligheten att ta sig till all stimulans, utan snarare ett hinder för att ta till sig stimulansen. Detta kan gälla barn med autistiska störningar, barn med grava språkstörningar, barn med allvarlig DAMP - problematik, mycket sjuka barn med stor infektionskänslighet men också barn med en allvarlig svårmedicinerad epilepsi. Att planera inför en förskolestart ger adekvat stimulans som hjälper barnet framåt på sina villkor. Planeringen är värd all den tid det tar av föräldrar, habiliteringsteam. Barnets villkor kan innebära att någon eller några i personalgruppen ständigt har barnet under uppsikt, finns till hands för att hjälpa barnet att komma igång med lek, alternativt dämpa ett överaktivt barn, reda ut konflikter och stödja självständigheten. Barnets villkor handlar också om att barnet inte blir överbeskyddat av personalen, men inte heller ställer för låga krav på barnet (Inger Utholm i Bergquist, 2003).

2.5.3 Utvecklingsstört barn

Efter många förberedelser börjar ett utvecklingsstört barn i förskolan. Ett barn som inte är riktigt som andra, ett barn som har särskilda behov ska integreras i en barngrupp. Det är ett arbete som måste pågå varje dag och inte bara för en dag. De som har mött ett

utvecklingsstört barn som dag efter dag sitter i ett hörn av sandlådan, som ser glad och nöjd ut, vet att barnet inte får den stimulans som barnet behöver. Varje dag måste någon ur personalgruppen ta ett extra ansvar för barnet, ha det i ögonvrån, i bakhuvudet. Behöver barnet hjälp in i barngruppen? Behöver det avbrytas i en enformig sysselsättning? Det utvecklingsstörda barnets utveckling går långsammare. Det kan vara svårt att se framsteg och det är lätt, som personal, att hamna i en låt- gå – mentalitet, ”barnet trivs ju ändå i sandlådan”. Det utvecklingsstörda barnet följer samma mönster som ett icke funktionshindrande barn. Ibland är likheterna större än skillnaderna. För ett normal begåvat barn går utvecklingen till synes av sig själv ibland. Barnet söker spontant efter nya saker, är spontant aktiv och förser sig själv av den rika verkligheten. Utvecklingsstörda barn kan behöva en vuxens impuls för att ta sig an något nytt. Utvecklingsstörda barn har ett kort korttidsminne och har svårt att förstå symboler. Det innebär att man inte kan ge dem långa instruktioner utan man måste ta en ska i taget. Utvecklingsstörda barn har ett bra långtidsminne, vilket innebär när de väl lärt sig något så sitter det lika väl som hos andra barn. Det är viktigt att ge det utvecklingsstörda barnet träning och stimulans på den nivå som barnet befinner sig på som tar hänsyn till barnets brister i dess förståndsutveckling (Inger Utholm i Bergquist, 2003).

2.5.4 Barn inom autismspektrat

Många barn med autism går i vanlig förskola. Det kan vara svårt att tillgodose ett autistiskt barns behov. Ofta behövs det specialpedagogik. Det autistiska barnets önskan är att *allt* ska vara så oförändrat som möjligt. De har svårt för nya saker och att ta till sig nya saker. En annan svårighet är att, när det autistiska barnet har lärt sig något nytt kan det detta bara i den situation där det lärt sig det nya. Barnet överför inte en kunskap från en situation till en annan. I förhållande till andra barn så fungerar barn med autism annorlunda – våra vanliga sätt att lära barn fungerar ofta inte eftersom barnet

- behöver inte till synes vårt gillande
- de delar inte våra värderingar
- saknar ofta tävlingslust.

När en integrering i förskolan fungerar, har man på många sätt gått barnet till mötes. Där finns det en plats där barnet med en vuxen kan dra sig undan när stimulansen i den stora barngruppen blir kaos och det skapas otrygghet. I den trygga platsen får barnet dagligen en individuell undervisning av en vuxen. Undervisningen måste vara noggrant planerad och syftar till att stärka barnets kontakt och kommunikationsförmåga. Gruppens rutiner måste vara fasta. Det måste finnas rutiner kring, morgonsamling, lunch och middagsvila, och de måste

vara desamma under långa perioder. Om man ska förändra något måste det ske ett steg i taget. Motiverade och genomtänkta förändringar kan samtidigt vara lärorika för ett autistiskt barn, som behöver lära sig att klara av att världen förändrar sig. För att en integrering ska bli så bra som möjligt så behöver hela arbetslaget regelbundet få handledning i sitt svåra arbete av en person som är kunniga inom området "autism" (Inger Utholm i Bergquist, 2003).

2.6 Salamancadeklarationen

Salamancadeklarationen och handlingsram för undervisning av elever med behov av särskilt stöd.

Grundtanken för Salamancadeklarationen (2001) är att man ska erkänna och jobba mot målet "en skola för alla" och den är till för att man ska respektera och tillgodose alla individuella behov. Dokumentet är ett viktigt bidrag till strävan mot en undervisning för alla och ska leda till förbättring av skolorna så att de blir mer effektiva (UNESCO, 2001).

Genom att bekräfta varje individs rätt till undervisning, såsom 1948 års allmänna deklaration där man fastställde de mänskliga rättigheterna, utfärdade FN 1993 en standardregel om att delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder skulle göras till en del av det allmänna utbildningsväsendet. Genom FN:s standardregel ökade man också engagemanget hos regeringar, myndigheter, kommuner och intresseorganisationer. Målsättningen var undervisning för alla. Samtidigt ökade också behovet av att tillhandahålla undervisningen för barn, ungdomar och vuxna med särskilda undervisningsbehov inom det vanliga utbildningsväsendet (UNESCO, 2001).

Salamancadeklarationen gav sitt stöd till en handlingsplan för undervisning av elever med behov av särskild undervisning så att regeringar och organisationer kunde vägledas av denna. Deklarationen uppmanar alla regeringar att de i sina politiska riktlinjer ska prioritera förbättringar av sina utbildningssystem så att de kan ge alla med eller utan särskilda behov undervisning. De ska i lagstiftningar och riktlinjer ha en integrerad undervisning för att alla ska undervisas inom det ordinarie skolväsendet, om det inte finns något som hindrar på annat sätt. Man kan även läsa att de länder som har stora och goda erfarenheter av att jobba integrerat ska dela med sig av sina kunskaper till andra länder som ska eller har påbörjat arbetet med integration inom skolväsendet. Man ska satsa mer på tidigare kartläggning av behovet och att man får in mer kompetent personal som kan jobba med barn, ungdomar och vuxna med särskilt behov av undervisning. Det är upp till regeringarna att se till att

lärarutbildningarna och fortbildningarna fortlöpande uppdaterar sig så att det underlättar undervisningen av elever i behov av särskilt stöd inom den ordinarie skolundervisningen. (UNESCO,2001)

Syftet med Salamancadeklarationen är att ge regeringar, internationella organisationer, nationella biståndsorgan och andra organ underlag för planering och vägledning. Handlingsramen ligger tillgrund för att skolorna skall ge plats för alla elever, utan att ta hänsyn till deras fysiska, intellektuella, sociala, emotionella, språkliga eller andra förutsättningar. Det gäller både handikappade barn som andra barn, gatubarn och barnarbetare, barn från språkliga, etniska eller kulturella minoriteter samt barn från andra utsatta eller eftersatta områden eller befolkningsgrupper. Dessa förhållanden skapar många olika utmaningar för skolorna. Enligt Salamancadeklarationen skall undervisningen av elever med behov av särskilt stöd, byggas på sunda pedagogiska välbeprövade metoder som tillgodoser alla elevers behov. Den utgår från att se alla som lika och att skillnader i mellan ska ses som naturliga och att inläringen ska anpassas till individens behov och inte tvärtom. Att sätta eleven i centrum är till nytta för alla elever och samhället. (a.a.)

I de integrerade skolorna ska elever med behov av särskilt stöd få de extra timmar de behöver för att de ska kunna tillgodogöra sig sig all den kunskap de behöver. Att ha en integrerad skolgång är det bästa sättet att bygga en sammanhållning mellan eleverna med eller utan särskilda behov. Salamancadeklarationen menar att skolpolitiken på alla nivåer från nationell till lokal nivå, skall bygga på kravet att en elev med funktionshinder bör följa den ”vanliga” undervisning, dvs. den skola där barnet skulle ha gått om eleven inte haft funktionshinder. Metoden att inte särskilja elever med funktionshinder skall vara en normal beståndsdel av den nationella planeringen för att förverkliga målet, en utbildning för alla. På grund av att döva och dövblinda människor har särskilda kommunikationsbehov gör det lämpligt att deras undervisning sker i specialskolor, specialklasser eller på specialavdelningar i vanliga skolor. Enligt Salamancadeklarationen skall kursplaner anpassas till individens behov och inte tvärtom. Skolorna skall erbjuda alternativa kurser som passar elever med olika förutsättningar och intressen. Undervisningsmetoderna bör ha samband med elevens egna erfarenheter och praktiska vikt för att de ska kunnas motiveras bättre. Kunskaper mellan länder ska kontinuerligt viderbefordras så att alla kan ta del av ny forskning och resultat som kan underlätta arbetet med barn med behov av särskilt stöd (UNESCO, 2001).

2.7 Teoretisk precisering

I det här kapitlet vill jag med hjälp av olika teorier få fram barns utveckling och lärande för att få en bild om barnets utveckling. Och vad som kan orsaka svårigheter hos barnen.

Den piagetanska utvecklingssynen som kognitivismen representerar konstruktivismen syn på mänskligt tänkande och lärande. Människan är därför inte en passiv registrerandevarelse som bara tar emot sinnesuttryck från omvärlden. Utan att vi istället är aktiva och skapar oss en meningsfull helhet av det vi upptar av omvärlden. Piaget vill att barnet ska ”styra sin egen utveckling” (Säljö, 2000, sid 59). När barnet studerar och manipulerar sin omvärld fysiskt och manipulerar omvärld fysiskt och begreppsligt, bygger barnet samtidigt upp en personlig meningsfull bild av världen (a.a.).

Vygotskij menar att det inte är pedagogens roll att vara uppfostrare, utan att pedagogen ska i stället organisera den sociala miljön. Han hävdar att det finns tre viktiga pedagogiska slutsatser man kan knytta samman med barnets intresse och innehållet i skolan. För det första måste ämnena ha samband med varandra för att kunna knytta samman till barnets intressen. För det andra ska inte undervisningen vara en repetition, för då blir innehållet ointressant, i stället ska materialet vidgas och fördjupas. För det tredje ska det finnas ett samband mellan innehållet och den verkliga världen (Lindqvist, 1999).

Att undervisningen på ett eller annat sätt måste stämma överens med barnets utveckling behöver inte i frågasättas, eftersom det både är faktabaserad och flertaligt fastställt. Det är inte viktigt att fastställa att ett barn i en viss ålder kan man lära att läsa eller att i den vis ålder har förmågan att lära sig algebra behov. Konstaterandet av utvecklingsnivån och dess förhållande till undervisningsmöjligheterna innebär ett väsentligt faktum, som gör att vi utan tvekan kan utgå från. Först nyligen har man däremot observerat, att man inte bara kan begränsa sig till att bara fastställa utvecklingsnivån, när man försöker att förklara sambandet mellan utvecklingsprocessen och undervisningsmöjligheterna. Det är minst två områden av barnets utveckling som måste fastställas, som vi måste ha kunskap om för att hitta det rätta förhållandet mellan barnets utvecklingsnivå och möjligheterna att undervisa barnet (Lindqvist, 1999).

Jag håller med Vygotskijs teori om att det inte finns någon viss ålder då barnet kan lära sig t.ex. läsa. Den här teorin är extra viktigt att ha i bakhuvudet när man jobbar med barn i behov

av särskilt stöd, att många men inte alla inte följer den ”normala” utvecklingen. Antingen så är de för eller efter. Som barn med autistiska drag har svårt för nya saker och att ta till sig nya saker. En annan svårighet är att, när det autistiska barnet har lärt sig något nytt kan det detta bara i den situation där det lärt sig det nya. Barnet överför inte en kunskap från en situation till en annan. I förhållande till andra barn så fungerar barn med autism annorlunda (Utholm i Bergqvist, 2003). Om man utgår från Vygotskijs teori så är det vårt system som orsakar många av barnens svårigheter och det tycker jag är en intressant tanke.

3. Metod

I metoddelen tar jag upp val av metod, beskrivning av undersökningsgruppen samt hur jag har bearbetat mitt material. Därefter följer en diskussion om mitt val av metodval.

3.1 Val av undersökningsmetod

Jag har valt att använda mig av skriftliga källor för att öka min förståelse för det aktuella ämnet och mitt problem område.

Jag har valt att använda mig av intervjuer med pedagoger i förskolan för att undersöka vilka barn som pedagogerna anser är barn i behov av särskilt stöd, samt vilket stöd som ges till pedagogerna i deras arbete med barnen.

Intervjuerna har jag gjort utifrån en semistrukturerad modell. En semistrukturerad intervju är ett bra val när man vill ge den intervjuade möjlighet att utforma sina svar och det ger den som intervjuar möjligheten att ställa följdfrågor (Denscombe, 2000). Jag bestämde att jag skulle intervjuar fem personer.

Jag skickade också ut en postenkät som är en av den mest välkända sortens surveyundersökningar, det innebär att ett självadministrerande frågeformulär skickas ut med posten (Denscombe, 2000). Jag skickade ut postenkäten till sex förskolor i nordvästra Skåne.

3.2 Urval och genomförande

Totalt blev det fem intervjuer med pedagoger med olika erfarenhet och utbildning, en rektor och en elevassistent. Informanterna som jag intervjuade valde jag ut på olika förskolor i en större stad i nordvästra Skåne som jag tidigare har varit i kontakt med under mina tidigare VFU-perioder. Jag valde medvetet inga pedagoger med specialpedagogisk utbildning, detta gjorde jag för att se ”vanliga” pedagogers syn på barn i behov av särskilt stöd som är en av frågorna i min frågeställning.

Jag började med att ringa upp pedagogerna som jag hade i åtanke. Jag berättade om mitt arbete och dess syfte och frågade om de kunde tänka sig att ställa upp på en intervju Alla pedagoger som jag ringde tackade ja. Vi bestämde tid och datum för intervjun.

Samtliga intervjuer utfördes under maj och juni månad och tog i genomsnitt en kvart per intervju. Jag använde mig inte av bandspelare vid intervjutillfällena, utan jag antecknade under hela intervjun.

Intervjuerna började med en genomgång om hur frågorna lagts upp så att den intervjuade var införstådd med vad som skulle komma. Jag förklarade att jag inte skulle vara delaktig i intervjun eftersom jag ville att pedagogerna skulle själva formulera sina svar. Endast frågorna och enstaka inlägg gjordes. I övrigt fick pedagogerna tala fritt.

Jag skickade ut 13 enkäter till sex olika förskolor i nordvästra Skåne, sex av enkäterna skickade jag till en förskola med sex avdelningar. Valet att göra detta var för att jag hade tidsbrist, på grund av att jag behövde mer än intervjuerna för att besvara på mitt syfte. Enkäten som jag använde mig av har jag tagit från Birgitta Bergqvists magister uppsats i pedagogik, Gråzonsbarnen i förskolan. Jag tog bort vissa frågor som inte var relevanta för mitt arbete och syfte. Det jag ändrade på var att jag ville att de som fick enkäten skulle få vara anonyma så jag tog bort den del där de skulle skriva sitt namn och arbetsställe.

3.3 Etiska övervägande

Innan intervjun började talde jag om för de intervjuade att jag inte kommer att använda mig av förskolans namn eller deras namn. Detta gjorde jag för att ta hänsyn till dem som vill vara anonyma och för att ingen ska känna igen förskolan eller något barn som dyker upp i intervjun. Genom att låta enkäten vara anonyma, så hoppades jag att på ett bättre gensvar från de tillfrågade. Det förklarade även att uppgifterna inte kommer att användas till annat än min egen uppsats. Jag förklarade även klart och tydligt att de medverkande kunde avbryta sin medverkan när som helst eftersom de är med frivilligt. I forskningsetiska principer (2002) som vetenskapsrådet givit ut finns fyra huvudkrav som jag har tagit del av och betraktat. Dessa är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. I *informationskravet* ingår det att informera de berörda om forskningens syfte. De ska också upplysas om att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan om de önskar. Uppgifterna som lämnas kommer inte att användas för något annat syfte än forskningen. *Samtyckeskravet* styrs av att de deltagande har själv rätten till att styra över sin medverkan. *Konfidentialitetskravet* innebär att största möjliga konfidentialitet ska ske när det gäller personer och uppgifter i undersökningen. Personuppgifterna ska förvaras så att obehöriga inte kan ta del av dem. *Nyttjandekravet* handlar om uppgifter som samlas in om

enskilda personer endast används för forskningens ändamål. (Forsknings etiska principer, 2002)

3.4 Bearbetning av materialet

Bearbetning av materialet har skett genom att jag har utgått från mina intervjuer och jämfört dem med aktuell litteratur för att komma fram till vilka barn som pedagogerna anser är barn i behov av särskilt stöd, samt vilket stöd ges till pedagogerna. Jag har först och främst läst och letat efter litteratur som handlar om hur man jobbar med barn i behov av särskilt stöd, och specialpedagogikens historia. Sedan har jag letat efter koppling till vårt läraruppdrag, där jag tittade på olika styrdokument och läroplanerna.

Jag upplevde att det inte fanns så mycket forskning kring barn i behov av särskilt stöd i förskolan.

När enkäterna kom in sammanställde jag dem fråga för fråga, för att det ska bli lättare för läsaren att tyda resultatet på frågorna.

3.5 Metoddiskussion

Valet av metod kändes självklart då mitt syfte med föreliggande arbete är att undersöka vilka barn det är som anses ha behov av särskilt stöd.

Jag känner att det hade underlättat om jag hade använt mig av en bandspelare under intervjuerna. När jag kom hem och skulle renskriva intervjuerna var det inte lätt att förstå mina egna anteckningar och förkortningar. Vid bearbetningen av en av intervjuerna var jag tvungen att ringa upp och ställa om en viss fråga för att kunna skriva ett korrekt svar.

Jag hoppades på ett bättre gensvar på min enkät än vad det blev. Jag fick in 7 enkäter av 13. En av orsakerna till att jag fick så få svar tillbaka kan bero på att jag valde att skicka ut enkäterna istället för att lämna dem personligen. Det kan även vara så att vissa anser att de aldrig har haft barn i behov av särskilt stöd i sin barngrupp, och därför valde att inte svara på enkäten. Eftersom enkäterna var anonyma visste jag inte vilka jag hade fått svar av och vilka jag inte hade fått svar av. Trots det hade jag kunnat skicka ut en påminnelse till de olika förskolorna, där jag skulle kunna förklara vikten av att svara på enkäterna för min uppsats skull. Tyvärr var det något jag kom på alldeles för sent, men hade det blivit gjort hade det kanske varit möjligt att utläsa ett mer tillförlitligt resultat. Valet av enkätfrågor gjordes efter ett tips, då jag själv kände att jag hade tidsbrist, och för att få fram ett större resultat än vad

enbart intervjuer hade gett tycktes detta vara en bra lösning. Frågorna riktade sig även till det jag ville ta reda på i min undersökning. Att jag gjorde enkäterna efter mina intervjuer beror på att resultaten jag fick fram innan enkäterna skickades ut inte var tillräckliga för mina frågeställningar. Jag behövde fler svar helt enkelt. Nu, med facit i hand, skulle det ha varit tvärtom. Intervjuerna skulle ha varit grundade på svaren från enkäterna för att få fylligare svar.

4. Sammanfattning av intervjuerna

Totalt blev det fem intervjuer. De intervjuade har jobbat inom förskoleverksamheten allt från fem till 29 år. De har olika erfarenheter av att jobba med barn med åtgärdsprogram eller särskilt stöd. En av de intervjuade är en barnskötare som har jobbat sedan 1977 och är den som har mest erfarenhet att jobba med barn med behov av särskilt stöd. Jag intervjuade även en rektor.

Känner du till Salamancadeklarationen?

Alla intervjuobjekten svarade att de inte hade hört talas om Salamancadeklarationen. En svarade:

Vad är det för något?

Hur får du reda på de olika internationella organisationer som jobbar med barns rättigheter t.ex. FN: s barn konvention m.m.?

Retorn svarade:

Dels söker jag på Internet, skolverkets hemsida finns det mycket information om olika organisationer som jobbar med dessa frågor. Sen kommer det ut ett brev från skolporten där de berättar om nya och relevanta organisationer och från bildningsnämnden.

Rektorn svarade att hon har som arbetsuppgift att delge pedagogerna den information hon får från bildningsnämnden. Hon gör en urskillning om vad hon anser är relativt för verksamheten.

Jag gör en urskillning av allt som jag får, det som jag tycker är relevant för verksamheterna skickar jag ut. Sedan är det upp till pedagogerna att själv leta efter information om olika organisationer om de vill ha mer information.

Pedagogerna svarade att de får information från sin rektor och så söker de själva efter information.

När anser du att ett barn är i behov av särskilt stöd?

Rektorns svar överraskade mig, hon svarade så här:

Alla barn är i behov av särskilt stöd.

När jag frågade vart hon dra gränsen, kunde hon inte svara på. Men hon sade att:

Desto snabbare man sätter in stödresurser ju bättre blir det för barnet.

En annan pedagog svarade:

När ett barn inte fungerar i gruppen och att dess egna behov blir åsidosatta p.g.a. speciella behov. När barnets behov inte blir tillfredsställda i gruppen eller i den dagliga verksamheten.

En sammanfattning av intervjuobjektens svar är; att de barn som har svårigheter att fungera i gruppen eller i den dagliga verksamheten är barn som behöver någon form av särskilt stöd.

Jag frågade rektorn om det alltid behövs en diagnos för att kunna sätta in en resurs?

Rektorn svarade:

Egentligen måste man ha en diagnos för att få tillsatt en resurs, men det har hänt att man har tillsatt en resurs utan att få pengar till det. Har man ingen diagnos får man heller inga pengar. De som har lättast att få resurser är de barn med synliga handikapp, som funktionshinder, blinda, döva, de med tal svårigheter, autism m.m. Det finns ett specialpedagogiskt resursteam i mitt område som består av 8 personer med olika specialiseringar, som vi tar hjälp av när vi har barn som bekymrar oss. Ibland är det svårt att sätta en diagnos t.ex. på de utåtagerande barnen där det är svårt att avgöra om det är barnets problem eller det social.

Jag frågade de pedagogerna, vart vänder ni er om ni har ett barn som ni tror är i behov av särskilt stöd?

De svarade att de vänder sig först till rektorn för att berätta om barnet och få ett godkännande att gå vidare.

En pedagog svarade:

Först pratar vi med föräldrarna om att vi känner att vi behöver stöd i laget för att kunna ge barnet det den behöver i sin utveckling. Ibland så tar vi kontakt med rektorn innan vi pratar med föräldrarna för att få stöd och vägledning. Sedan tar vi kontakt med resursgruppen som vi har till förfogande.

Alla pedagoger jag intervjuade svarade att de tar kontakt med sin rektor, som de får råd och vägledning av, sedan vänder de sig till lika specialpedagoger, psykologer m.m.

Frågade pedagogerna om de hade några barn just nu som har ett åtgärdsprogram.

En av de jag frågade sade att de hade ett barn som de är under utredning. De andra svarade att de just nu inte hade några barn som hade eller ska få ett åtgärdsprogram. Men att de har haft tidigare, någon form av stöd till barn, det har varit allt från psykologer, elevassistenter till specialpedagogiska insatser. När de sätter upp ett åtgärdsprogram så kan arbetslaget göra det utan rektorns inblandning.

När jag frågade rektorn om hon ska vara med och skriva ett åtgärdsprogram.

Svarade rektor:

Det varierar, om det finns tillräckligt med kompetens inom lärarlaget är jag inte med. När åtgärdsprogrammet är färdigt så lämnar lärarlaget in det till mig för godkännande. Sedan lämnar jag det vidare till vår resursgrupp som har huvudansvaret för tilldelning av resurser.

4.1 Resultat av intervjuerna

I Salamancadeklarationen uppmanar alla regeringar att de i sina politiska riktlinjer ska prioritera förbättringar av sina utbildningssystem så att de kan ge alla med eller utan särskilda behov undervisning. De ska i lagstiftningar och riktlinjer ha en integrerad undervisning för att alla ska. Man ska satsa mer på tidigare kartläggning av behovet och att man får in mer kompetent personal som kan jobba med barn, ungdomar och vuxna med särskilt behov av undervisning. Det är upp till regeringarna att se till att lärarutbildningarna och fortbildningarna fortlöpande uppdaterar sig så att det underlättar undervisningen av elever i behov av särskilt stöd inom den ordinarie skolundervisningen (UNESCO, 2001). Trots detta så var det ingen av de jag intervjuade kände till Salamanca- deklarationen.

På frågan om vad de anser när ett barn är i behov av särskilt stöd kan man sammanfatta det med att de alla tycker att det är ett barn som inte hänger med i den dagliga verksamheten, ett barn som inte mår bra.

Rektorn jag intervjuade sade: *Alla barn är i behov av särskilt stöd*. Detta tycker jag är ett intressant svar. Rektorernas förhållningssätt till arbetet med elever i behov av särskilt stöd får olika konsekvenser för eleverna. (Skolverket, 1998)

Alla pedagoger jag intervjuade har olika erfarenheter med att arbeta med barn i behov av särskilt stöd.

Nu i efter hand så har jag kommit på fler frågor som hade varit bättre lämpade att ställa till de olika pedagogerna. Fler frågor om hur betydelsefullt det är att få elevassistenter till ett barn i behov av särskilt stöd. Hur man kan underlätta för barnet, vad pedagogerna och rektorn ser på särskolor m.m.

4.2 Analys av intervjuerna

Utav intervjuresultatet kan jag utläsa att trots Salamancadeklarationens intentioner att nå ut till alla som jobbar med att undervisa barn, ungdomar och vuxna med behov av särskilt stöd, så var det ingen av de jag pratade med som kände till den. I skollagen står det att det ska finnas resurser och utbildad personal som kan tillgodose allas behov. Så den Svenska regeringen jobbar med samma strävan som Salamancadeklarationen. Frågan återstår än då, varför känner inte pedagogerna till Salamancadeklarationen? Ett svar kan vara det att det inte är lika viktigt att alla känner till den i Sverige utan de riktar in sig på länder som inte jobbar mot att alla har samma undervisnings rättigheter. Eller så kan det vara så att pedagogerna inte är intresserade, att de känner de har tillräckligt med information och handlingsplaner för arbete med särskilda behov. Att rektorn inte kände till Salamancadeklarationen kan ha med att göra att barn i behov av särskilt stöd inte är hennes hjärtefråga. Alla de jag intervjuade jobbar i samma kommun det kan förklara varför ingen av de känner till Salamancadeklarationen
Om jag hade valt en annan kommun hade jag fått samma svar?

Alla de jag intervjuade svarade liknade på frågan om vad de anser när ett barn är i behov av särskilt stöd. De svarade att ett barn som är i behov av särskilt stöd är ett barn, är ett barn som inte klarar av den dagliga verksamheten. Menar dessa pedagoger att alla barn som inte klarar av den dagliga verksamheten ska få ett åtgärdsprogram? Om barnet bara är lite omoget eller osäker på sig själv. Tolkar pedagoger som ett tecken på att barnet är i behov av särskilt stöd? Det barnet behöver bara uppmuntran för att stärka självkänslan och självförtroendet.

5. Resultat av enkätundersökningen

Jag skickade ut 13 enkäter till sex olika förskolor i en större stad i Skåne varav sex av enkäterna skickade jag ute till arbetslag på min arbetsplats. Jag fick tillbaka sju av 13 enkäter.

1. På frågan om det finns barn (utan fysiska handikapp) i din barngrupp som du bedömer är i behov av särskilda pedagogiska insatser? Svarade: Fyra av sju arbetslag svarade att de har ett barn i sin barngrupp som de bedömer är i behov av särskilda pedagogiska insatser.

2. Har barnet/barnen fått några särskilda pedagogiska insatser?

Ett av fyra arbetslag hade inte fått några särskilda pedagogiska insatser.

3. om ja- vilka pedagogiska insatser har barnet/barnen fått?

Två av fyra arbetslag har fått hjälp i form av elevassistent. Ett av fyra arbetslag har fått vägledning av en specialpedagogisk grupp.

4. Har ni fått något pedagogiskt stöd?

Tre av fyra arbetslag har fått något pedagogiskt stöd.

5. Om Ja- vem har ni fått pedagogiskt stöd av?

Ett arbetslag har fått stöd från en specialpedagogisk grupp, ett arbetslag hade fått stöd från habiliteringen, ett arbetslag hade fått stöd från bildningsnämnden och ett arbetslag fått stöd av ett specialpedagogiskt team.

6. Vilket stöd har ni fått?

Två av arbetslagen har fått stöd genom handledning i arbetet. Ett arbetslag i form av specialpedagog.

7. Vilka svårigheter har barnet/ barnen som du skulle vilja få pedagogiskt stöd för?

På den här frågan svarade två arbetslag att de har barn som de vill ha pedagogiska stöd för. Ett arbetslag har två barn som är utåtagerande. Arbetslaget vill ha hjälp med gränssättning och sociala relationer. Det andra arbetslagen som vill ha stöd, i deras arbete med ett barn som behöver hitta sin sociala kompetens.

5.1 Analys av enkäten

Om man ser på fråga 2 så var det ett av fyra arbetslag som inte har fått några särskilda pedagogiska insatser till barnet/barnen i barngrupp som är i behov av särskilda pedagogiska insatser. Detta visar på att alla barn som är i behov av särskilda pedagogiska insatser inte får det stöd som de behöver. Detta kan leda till att dessa barns svårigheter blir värre och svårare att hantera längre fram. Slutsats av enkäten är det inte alla barn som har svårigheter som får det stöd de behöver i sin utveckling. Det visade sig också att de barn som fick pedagogiska resurser där fick även arbetslaget det stöd de behövde i sitt arbete med barnets svårigheter.

6. Diskussion

Vilka barn är då i behov av särskilt stöd? Det har varierat från årtionde till årtionde, synen på vad som är "normalt" förändras när samhället gör det. För att skilja ut någon som är onormal eller särskild måste det finnas en föreställning om vad som är normalt. Det är så att vi konstruerar verkligheten och dess sociala begrepp om vad som är normalt och inte i det samhälle vi befinner oss i. Det innebär att diagnostisera och problembestämma kommer och går från tid till tid (Tideman, 2004). Rektorns svar imponerade på mig när hon sade; *att alla barn är i behov av särskilt stöd*. ILpfö98 står det:

"Den pedagogiska verksamheten skall anpassas till alla barn i förskolan. Barn med tillfälliga eller varaktiga behov behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar".

Det står så fint men i verkligheten är det pengarna som styr. De barn som inte har någon diagnos får inga extra resurser, det är inte heller säkert att de barn med diagnos får de resurser de behöver, för det finns inga pengar.

En fråga som under arbetets gång jag har ställt mig är; vilka barn är det som vi anser är barn i behov av särskilt stöd? Är det de barn med synliga handikapp eller räknas de barn som har upplevt svårigheter av andra slag, t.ex. krig, förlust av förälder, skilsmässa? För mig är alla dessa barn behov av särskilt stöd. Det står i lagen 1997-1212; barnen som av fysiska eller psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling skall ges den omsorg som deras speciella behov kräver. Med detta i åtanke tycker jag att alla barn oavsett svårigheter ska få den hjälp de behöver om det så bara är för en kortare tid eller om det är ett varaktigt stöd. Boken att möta barn i behov av särskilt stöd (Bergquist, 2003) tar upp begreppet *barn som far illa*. Det avser de barn som behöver särskilt stöd eller skydd därför att de i sitt hem inte får den omsorg och skydd som varje barn har rätt till (Bergquist, 2003).

När man läser svaren från både intervjuerna och enkäter ser kan man utläsa att pedagogerna från stöd i sitt arbete med barn i behov av särskilt stöd både från sina rektorer och resursteam och habiliteringscenter. I enkäterna kan man utläsa att tre av fyra arbetslag har fått stöd i sitt arbete i med barn i behov av särskilt stöd. Jag tycker att det är ett bra tecken på att arbetslagen får det stöd som de behöver för att kunna hjälpa barnen i deras utveckling. För att kunna hjälpa barn i behov av särskilt behöver personalen kunskap och råd för att på bästa sätt hjälpa barnet att integreras in i barngruppen. För att en integrering ska bli så bra som möjligt så behöver hela arbetslaget regelbundet få handledning i sitt svåra arbete av en person som är kunniga inom området "autism"(Bergquist, 2003). Rektorn som jag intervjuade svarade att om det finns tillräckligt med kompetens så är hon inte med och utformar ett åtgärdsprogram, det måste kännas bra att ha ett sådant stöd från sin rektor. Att känna att man har rektorns stöd när det gäller barn i behov av särskilt stöd kan vara avgörande om barnet ska få extra stöd i form av elevassistent eller hjälpmedel till personalen och barnet. Rektorer i allmänhet har fått en starkare roll när det gäller vilka resurser som ska prioriteras. Det finns en klar tendens att kommunerna överlåter styrande av resursfördelning till skolorna. Rektorernas förhållningssätt till arbetet med elever i behov av särskilt stöd får olika konsekvenser för eleverna (Skolverket, 2001). Jag tycker inte att det ska vara upp till rektorerna att styra över hur resurs fördelningen ska se ut, utan att det ska var en enskild central som kan finnas i varje kommun som gör det. För tyvärr tror jag inte att alla rektorer har samma förhållningssätt som rektorn jag intervjuade, vars förhållningssätt är att alla barn mer eller mindre är i behov av särskilt stöd.

I Salamancadeklarationen står det att man ska satsa mer på tidigare kartläggning av behovet av särskilt stöd och att man får in mer kompetent personal som kan jobba med barn och ungdomar och vuxna med särskilt behov av undervisning. Hur ska detta gå till kan man undra? Jag anser att man ska ge fler fortbildningskurser och att det på högskolan ska finnas mer obligatoriska kurser inom specialpedagogiken. Dels för att pedagoger ska få upp ögonen tidigare på ett barn som har svårigheter och för att man inte ska vara rädd för att göra ett ingripande. För det är inte lätt att som pedagog berätta för ett barns föräldrar att deras barn har svårigheter som kräver extra stöd och resurser. Men om pedagogerna har tillräckligt med kunskap om barn i behov av särskilt stöd tror jag att det blir lättare att ta ett sådant samtal med föräldrarna.

Jag blev överraskad av att ingen kände till Salamancadeklarationen. I Salamancadeklarationen uppmanas alla regeringar att de i sina politiska riktlinjer ska prioritera förbättringar av sina utbildningssystem så att de kan ge alla med eller utan särskilda behov undervisning. De ska i lagstiftningar och riktlinjer ha en integrerad undervisning för att **alla** (UNESCO, 2001). Trots detta är det ingen av de jag intervjuade som hade hört talas om deklarationen. Detta finner jag motsägande. När jag läste deklarationen fick jag intrycket av det var en viktig deklaration som man ville att alla skulle ta del av. Hur får då pedagogerna information om nya deklarationer och konventioner? Detta frågade jag rektorn och jag fick svaret; *Dels söker jag på Internet, skolverkets hemsida där det finns mycket information om olika organisationer som jobbar med dessa frågor. Sen kommer det ut ett brev från skolporten där de berättar om nya och relevanta organisationer och från bildningsnämnden.* Sedan frågade jag henne om hon som rektor har några skyldighet att förmedla om de olika konventionerna och deklarationerna eller är det upp till varje pedagog att ta själva ta det ansvaret? Rektorn svarade att det har hon till en vis mån. *Det finns mycket nytt som kommer så jag gör en urskildring på det som jag tycker är viktigt och intressant för förskolorna.*

Vi är så snabba på att sätta in barn i olika fack. Så fort något barn får svårigheter är vi snabba på att sätta en etikett på det. Misstolka mig inte för jag tycker det är bra att vi agerar **men**, varför måste barnets svårigheter leda till en diagnos? Varför kan vi inte bara "behandla" de "symtom" vi ser? I stället för att sätta in barnen i olika fack och där igenom segregera dem, peka ut dem även om det inte var målet, stämplar vi barnet för livet.

Visst är det bra med diagnoser, men alla de barn som inte får en diagnos för att deras "avvikande" beteende inte kan kategoriseras in i ett fack då? Jag pratar om de barn som vi benämner som gråzonsbarn. Har inte de samma rättigheter att få hjälp och stöd som de barn med en diagnos? För mig är detta en sorts diskriminering, har du ingen diagnos finns det ingen hjälp att få om inte dina föräldrar fixar det på något annat sätt.

Förskolan, förskoleklassen, fritidshem och familjedaghemmet inkluderas inte av kravet på åtgärdsprogram. Skolverket har kommit ut med allmänna råd för familjedaghem, fritidshem, öppen fritidverksamhet och öppen förskola. I de allmänna råden rekommenderas att stödinsatser för barn dokumenteras i en individuell plan (IUP), skolverket menar att det kan vara en utgångspunkt både för uppföljning och utvärdering av insatser och för samtal mellan föräldrar och personal. För förskolan finns det ingen motsvarande rekommendation men

enligt Skolverkets erfarenhet, finns det ofta individuella planer eller planer med andra namn inom förskoleverksamheten (Skolverket, 2001). Jag tycker inte att det ska vara upp till kommunerna att bestämma det själva om de vill ha åtgärdsprogram i förskolan eller inte. Det ska vara lika från kommun till kommun, så att alla barn i Sverige har samma möjligheter till hjälp oavsett vart de bor. Om det inte finns några krav på åtgärdsprogram, när får barnet då de resurser som behövs? Är det inte ett sätt att skjuta svårigheterna på framtiden och hoppas att de försvinner av sig själva? Jag tycker att det är viktigt att man tar tag i svårigheterna så fort som möjligt. Drugil, (2003) skriver att det är lättare att hjälpa små barn som har svårigheter än stora barn som har haft svårigheterna en längre tid genom att man i ett tidigt stadium ingriper.

6.1. Till fortsatt forskning

Det är intressant att forska vidare på de barn som befinner sig gråzonen, vad har dessa barn för svårigheter som gör att det inte har någon diagnos? Vad händer med dessa barn i förskolan?

7. Sammanfattning

Syfte med föreliggande arbete är att undersöka vilka barn det är som anses ha behov av särskilt stöd. Litteraturgenomgången tar upp olika begrepp för studiens relevans, förskolans historik, specialpedagogiken i förskolan och tidigare forskning inom området. Jag känner inte att det finns så mycket relevant forskning kring barn i behov av särskilt stöd inom förskolan och det har försvårat mitt arbete. All forskning är koncentrerat på skolan. Det kan ha med att göra att lättare upptäcker barnets svårigheter i skolan än på förskolan. Men detta innebär inte att det inte finns några barn som behöver hjälp på förskolan. Förhoppningsvis kommer detta arbete att leda till mer forskning inom ämnet.

Som datainsamlingsmetod användes semistrukturerad kvalitativ intervju då det ansågs passande för att få fram data till studien. Intervjuantalet gick upp till 3 pedagoger, en rektor och en elevassistent, inga med specialpedagogisk utbildning, på olika förskolor i Skåne. Intervjuerna skrevs ner för hand, vilket jag senare kom på att det hade varit lättare om jag hade använt mig av diktafon och därefter renskrivit intervjuerna. Därefter analyserades intervjuerna noggrant och diskuterades med hjälp av litteratur.

Resultatet visade att ingen av de jag intervjuade hade hört talas om Salamancadeklarationen. De hade olika erfarenheter av att arbeta med barn i behov av särskilt stöd. De hade liknade svar när det gäller frågan på vilka barn de anser är i behov av särskilt stöd, en sammanfattning av deras svar är att de barn som har svårigheter att delta i verksamhetens rutiner är de barn som har behov av särskilt stöd.

Nu i efterhand känner jag att jag borde ha ställt andra frågor till de intervjuade lite mer om hur de ser på barn i behov av särskilt stöd, vad de tycker om diagnoser och om de vill ha mer utbildning om hur man jobbar med barn i behov av särskilt stöd. Jag insåg också att jag kanske borde ha begränsat mitt område till en specifik svårighet, t.ex. autism.

Det skickades även ute en enkät med frågor kring barn i behov av särskilt stöd i förskolan till olika förskolor i min närhet. Frågorna var ställda på ett sådant sätt så att det i svaren skulle framgå hur många barn det finns på förskolorna och vilka barn det är som pedagogerna anser är i behov av särskilt stöd, och vilket stöd pedagogerna får. Nu i efterhand tycker jag att jag borde ha skickat ut fler enkäter, för att få en större och bättre bild på hur det ser ut på förskolorna och hur många barn det är som har extraresurser.

Enligt enkäterna som jag skickade ut svarade alla de som har/haft barn med extraresurser att de fick den hjälp och stöd som de behövde. Om jag hade skickat ut fler enkäter hade svaret varit annorlunda? Det vet jag inte, men kanske. Det är lite tråkigt att jag nu i efterhand inser att mina intervjufrågor inte var så bra. Jag hade kunna göra dem bättre, men det är en sak som jag få tänka på om jag ska skriva fler C- uppsatser. Och att jag först skulle ha skickat ut enkäterna först och därefter gjort intervjuerna för att få fylligare svar.

I diskussionen dras slutsatsen att alla barn någon gång är i behov av särskilt stöd och att alla barn ska få det stöd de behöver under den perioden oavsett om det är en kortvarigt eller en varaktig svårighet.

8. Referens

Asmervik, S. & Rygvold, A-L. (2001). *Barn med behov av särskilt stöd*. 3 uppl, Lund: Studentlitteratur.

Bergström, B. (2002). *Alla barn har särskilda behov*. Hässelby: Runa.

Bergquist, S. (1993). *att MÖTA BARN med behov av särskilt stöd*. Stockholm: Liber

Bergquist, S. m.fl. (2003). *Att möta barn i behov av särskilt stöd*. 5 uppl. Stockholm: Liber

Drugli, M-B. (2003). *Barn vi bekymrar oss om*. Stockholm: Liber

Emanuelsson, I., Persson, B. & Rosenqvist., J. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området*. Stockholm: Statens skolverk: Liber

Egidius, H. (2001). *Skolan och utbildning i historiskt och internationellt perspektiv*. Stockholm, Natur och kultur

Jones, C. A. (2004). *Supporting Inclusive in the early years*. Maidenhead: Open University press

Kinge, E. (2000). *Empati hos vuxna som möter barn med särskilda behov*. Lund: Studentlitteratur

Korpi, M. B. (2006). *Förskolan i politiken om intentioner och beslut bakom den svenska förskolans framväxt*. Regeringskansliet, utbildningsdepartementet.

Larsson- Swärd, G. (1999). *Åtgärdsprogram för barn i behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur

Lindqvist, G. (1999). *Vygotskij och skolan*. Lund: Studentlitteratur

Läraryrket. (2001). *Lärarnas handbok*. Stockholm: information förlaget.

Persson, B. (2004). *Elevens olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.

Regeringens propositioner (1999/2000:135). *En förnyad lärarutbildning*. Stockholm.

Skolverket. (1998). *Elever i behov av särskilt stöd*. Stockholm: Liber.

Skolverket. (2001). *Att arbeta med särskilt stöd med hjälp av åtgärdsprogram*, Stockholm: Liber.

Salamandeklarationen och Salamanca +5. (nr 1/2001). Svenska Unescorådets skriftserie.

Säljö, R. (2000). *Lärande i praktik*, Stockholm: Prisma.

Tideman, M., Rosenqvist, J., Lansheim, B., Ranagården, L. & Jacobsson, K. (2004). *Den stora utmaningen - om att se olikhet som resurs i skola*. Halmstad Högskola.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer*. Stockholm: vetenskapsrådet.

Internetreferenser

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=762> (2006- 05-16)

<http://www.skoverket.se/publikationer?id=1511> (2006- 05-16)

[http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?\\${HTML}=SFST_LST&\\${OOHTML}=SFST_DOK&\\${SNHTML}=SFST_ERR&\\${MAXPAGE}=26&\\${TRIPSHOW}=format=THW&\\${BASE}=SFST&\\${FREETEXT}=&BET=1985%3A1100&RUB=&ORG=](http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?${HTML}=SFST_LST&${OOHTML}=SFST_DOK&${SNHTML}=SFST_ERR&${MAXPAGE}=26&${TRIPSHOW}=format=THW&${BASE}=SFST&${FREETEXT}=&BET=1985%3A1100&RUB=&ORG=) (2006-08-30)

http://www.lhs.se/upload/IOL/Publikationer/D-uppsatser/Bergqvist_nr_35.pdf (2006- 09- 19)

<http://www.sit.se/print/Specialpedagogik/Forskning+och+utveckling/artiklar/Lekproc> (2007-04-03)

Artiklar:

Pedagogiska magasinet Nr 1 februari (2006) artikel; *Om vi verkligen satte Barnet i första rummet...* av Lena Fejan Ljunghill (4/1999) JMS Rullofset AB, Helsingborg